

STRÖMSTAD AKADEMIS FRIA SKRIFTSERIE

Anders Gustavsson

Kustkulturforskning runt Västerhavet under femtio år

Strömstad akademis styrelse beslutade 24 juli 2013 att inrätta Strömstad Akademis Fria Skriftserie med följande riktlinjer: Ledamöter i Strömstad akademi har rätt att utan granskning få manuskript publicerade elektroniskt i Strömstad akademis fria skriftserie. Det enda som gäller är att författaren ansvarar för innehållet och för att det inte strider mot svensk lag eller innehåller copyrightskyddat material. Manus skickas direkt till web-ansvarig.

Kustkulturforskning runt Västerhavet under femtio år

Anders Gustavsson, professor i etnologi

Under vårterminen 2025 gav historiska institutionen vid Göteborgs universitet kursen "Västerhavets kulturarv". Då aktualiserades frågan om kustkulturforskning som tidigare utförts under lång tid. Särskilt aktuellt blev det att ta fram resultaten från det skandinaviska Kattegatt-Skagerackprojektet. Det pågick under 1980-talet och lyfte fram kulturer runt Kattegatt och Skagerack och de kulturkontakter som förekom över havet mellan kustområdena. Projektet publicerade 17 skrifter i serien Meddelelser 1982-1990. Slutprodukten blev den danske historikern Poul Holms doktorsavhandling *Kystfolk* (Holm 1991).

Redan under 1970-talet när etnologiämnet höll på att byggas upp vid Göteborgs universitet, började den västsvenska kustkulturen att uppmärksammas inom projektet "Kulturella kontakter i Bohusläns kustbygder". Ett omfattande intervjumaterial samlades in som sedan låg till grund för studier av kulturmöte mellan kustbor och sommargäster och undersökningar av inflyttade norskfödda kvinnor till kustorter i Bohuslän.

Forskare inom Kattegatt-Skagerackprojektet vid en sammankomst på Tjörn i Bohuslän 1983. Fotograf Bertil Karlsson.

Vid dessa fältarbeten upptäcktes folklivsmålaren Carl Gustaf Bernhardson på Skaftö och hans tavlor. Förutom folktro skildrar de särskilt kustkvinnors hårda liv både materiellt och psykologiskt i äldre tid när männen var ute på havet. Kännedomen om dessa målningar fick sitt genombrott vid en utställning på Göteborgs historiska museum 1980 (Gustavsson 1980). Dessa målningar har varit viktiga källor vid fortsatta kustundersökningar in på 2000-talet (Gustavsson 2011).

Kustkulturforskning försvann i stort sett helt vid den 1980 nybildade etnologiska institut-
ionen i Göteborg som i stället inriktade sig på arbetarkultur i Göteborg. Jag kunde under
1990-talet och början av 2000-talet fortsätta kustkulturdokumentation tillsammans med
studenter både vid Uppsala och Oslo universitet samt regionmuseer i Uddevalla och
Sarpsborg. Det blev viktigt att särskilt undersöka den kraftiga turismen från Norge till
Bohuslän under 1990-talet i och med den ekonomiska uppblomstringen i Norge. Norr-
män har i stor utsträckning kommit med båt eller bil från Osloområdet och efter hand
köpt fler och fler sommarhus utmed Bohuslänkusten (Gustavsson 2013).

*Carl Gustaf Bernhardson till vänster vid invigningen av Bernhardsonutställningen på
Göteborgs Historiska museum 1980.*

Ett nytt forskningsområde under 1990-talet blev studier av migration och alkoholflöden
mellan de skandinaviska länderna. Under det långa norska alkoholförbudet 1916-1927
förekom omfattande spritsmuggling till Norge över havet från Danmark och Tyskland via
norra Bohuslän. Det ledde till att den svenska territorialgränsen utanför Strömstad utvid-
gades för att motverka denna smuggling (Gustavsson 2019).

Under den nazistiska ockupationen av Norge 1939-1945 blev havet en viktig flyktväg
från Norge in i Sverige. Flyktingarna fick hjälp både av den norska motståndsrörelsen
Hjemmefronten och svenska tullare, kustbevakare och poliser att komma undan tyskar-
nas stränga övervakning (Gränsmöten 1999).

Under 2000-talet har kustkulturstudierna fortsatt inom Strömstad akademi. En satsning
har varit på pandemier som i äldre tid spreds över vattnet just i kustområden genom
sjöfart och fiske. Detta blev mycket påtagligt vid de upprepade koleraepidemierna

under 1800-talet. Ett flertal kolerakyrkogårdar i kustbandet utgör ett viktigt kulturarv som påminner om de dramatiska situationerna när koleran slog till.

Under covid19 pandemin 2020-2022 stängdes gränsen mellan Norge och Sverige. Norska turister kunde inte övernatta i sina sommarhus utmed Bohuslänkusten (Gustavsson 2022).

Lokalhistoriska studier har under 2000-talet kompletterat vad som utförts vid universiteten och vetenskapliga akademier. Här kan särskilt nämnas de djupstudier av några kustorter på västra Orust som journalist Elisabet Bäck har publicerat under 2020-talet. Hon har särskilt lyft fram kvinnors hårda liv både materiellt och psykologiskt när männen bedrev fiske eller sjöfart. Fyra böcker om kustorterna Barrevik, Edshultshall, Ellös och Stocken har utgivits under åren 2020-2024 (Bäck 2020, 2022, 2023, 2024).

När etnologin i Göteborg numera försvunnit som självständigt ämne, är det viktigt att historieämnet i sin undervisning har aktualiserat tidigare kustkulturforskning som utförts inom etnologiämnet alltsedan 1970-talet.

Litteratur

Bäck, Elisabet 2020: Stocken 2.0. Bebyggelse och historia. Ellös.

Bäck, Elisabet 2022: Ellös. Bebyggelse och historia. Ellös.

Bäck, Elisabet 2023: Edshultshall. Bebyggelse och historia. Ellös.

Bäck, Elisabet 2024: Barrevik Hasslebacken och Edshult. Bebyggelse och historia. Ellös.

Gränsmöten. Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold. 1999. Red. av Rolf Danielsson & Anders Gustavsson. Strömstad.

Gustavsson, Anders 1980: Skärgårdsvardag. Göteborg.

Gustavsson, Anders 2011: The folk-life artist Carl Gustaf Bernhardson. Portrayer of coastal life and coastal women in workday and feast day. Oslo.

Gustavsson, Anders 2013: Resident Populace and Summer Holiday Visitors. Cultural Contacts between Harmony and Conflict in Nordic Coastal Regions. Oslo.

Gustavsson, Anders 2019: Historical Changes in Alcohol Contacts across the Swedish-Norwegian border. Oslo.

Gustavsson, Anders 2021: Koleraepidemier I Sverige under 1800-talet ur folkligt perspektiv. Pandemier – dåtid och nutid för framtid. Red. av Anders Gustavsson & Carl E. Olivestam. Strömstad.

Holm, Poul 1991: Kystfolk. Kontakter og sammenhænge over Kattegat og Skagerrak ca. 1550-1914. Esbjerg.

Kattegat-Skagerakk-projektet Meddelelser. 1-17. 1982-1990.